

5.Sınıf Fen Bilimleri Konu Özetleri

6.Ünite : İnsan ve Çevre

1.Bölüm : Biyoçeşitlilik

Bir bölgede bulunan mantar, mikroskobik canlı, bitki ve hayvan örnekleri o bölgenin biyolojik zenginliklerini oluşturur. Canlılar ihtiyaç duydukları maddeleri yaşadıkları ortamdan karşılarlar. Canlıların ihtiyaçlarını doğal yollardan karşılamasına **doğal yaşam** denir. Kısacası doğal yaşam canlıların doğal olarak yaşamlarını sürdürdüğü alanlardır. Doğal yaşama biyoçeşitliliğin etkisi büyüktür. Bir bölgede yaşayan canlıların çeşitlerinin sayıca zenginliğine biyoçeşitlilik denir. Biyoçeşitliliği etkileyen önemli faktörler; iklim, sıcaklık, ışık, su gibi cansız faktörlerdir. Bu faktörlerin elverişli olduğu bölgelerdeki biyoçeşitlilik artar. Örneğin ormanlık alanlarda biyoçeşitlilik fazladır çünkü bu bölgelerin sahip olduğu iklim, sıcaklık, besin gibi şartlar birçok canlı yaşamı için uygundur.

Kutuplarda ise biyoçeşitlilik azdır çünkü bu bölgelerin sahip olduğu özellikler, birçok canlının yaşayabilmesi için uygun değildir. Canlıların yaşam faaliyetlerini (beslenme, barınma vb.) en iyi şekilde gerçekleştirdiği yaşam alanlarına habitat denir. Belli bir bölgede canlı ve cansız çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen sistemler ise ekosistem olarak adlandırılır. Ülkemiz, Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü görevi görmesi ve değişik iklim çeşitlerinin görülmesi sebebiyle biyoçeşitlilik bakımından Dünya'nın önde gelen ülkelerinden biridir. Doğal Hayatı Koruma Derneğinin 2017 verilerine göre ülkemizde karada ve suda yaşayan

- ✓ 161 çeşit memeli hayvan,
- ✓ 466 çeşit kuş,
- ✓ 141 çeşit sürüngen,
- ✓ 22 çeşit kurbağa ,
- ✓ 70.000 çeşit omurgasız hayvan,
- ✓ 480 çeşit deniz balığı,
- ✓ 236 çeşit tatlı su balığı,
- ✓ 13 bine yakın bitki çeşidi bulunmaktadır.

Bitki çeşitliliği açısından incelendiğinde Avrupa kıtasında 12.000 civarında bitki çeşidi bulunmaktadır. Bu da ülkemizin biyolojik çeşitliliğini anlamak için iyi bir veridir. Bir ülkedeki biyoçeşitlilik hem o ülkenin hem de Dünya'nın zenginliğidir.

Biyoçeşitlilik, ekosistemleri dengede tutar. Biyoçeşitliliğin korunması gezegenimizi yaşanabilir hâle getirir; sağlığımıza, çevremize ve ekonomimize destek sağlar.

Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, hızlı nüfus artışı, düzensiz sanayi ve kentleşme biyoçeşitliliği tehdit eden unsurlardır. Bütün çevre sorunları yeryüzünde yaşayan tüm canlıları etkilemektedir. Ormanların tahribatı, çevre kirliliği, çölleşme, erozyon gibi etkiler ekosistemleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Biyçeřitliliđin azalmasının doğal yaşama etkilerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

şema 6.1: Biyçeřitliliđin azalmasının doğal yaşama etkileri

Hızla artan dünya nüfusuna bağlı olarak tüketimin de artması, günümüzde biyçeşitliliği daha fazla tehdit eder hâle gelmiştir. Doğal alanlar üzerindeki madencilik faaliyetleri, tarımsal faaliyetler, şehirleşme ve buna bağlı olarak artan enerji ihtiyacı biyçeşitliliğin yok olmasına yol ağmaktadır.

Biyçeşitliliği tehdit eden faktörlerden bazılarını řu şekilde sıralayabiliriz:

Plansız kentleşme

Çevre kirliliği

Meraların tahrip edilmesi

Biyçeşitliliği tehdit eden insan kaynaklı bu süreç tersine çevrilmedikçe birçok mikroskobik canlı, mantar, bitki ve hayvan nesli tükenecektir. Bu canlıların yok olması ve bozulan ekosistemler; insanın temiz suya, temiz havaya ve sağlıklı gıdaya erişimini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Tekdüze gibi görünse de Anadolu bozkırları; jeolojik geçmişiyle, toprağıyla, yeryüzü şekilleriyle nadir ve çok farklı yaşamların olduğu alanlardır. Türkiye’de nesli yok olmak üzere olan hayvan çeşitlerinin büyük bir kısmı bozkırlara özgü hayvanlardır. Bu hayvanların yok olma nedenleri; doğal bozkırlarının tarım alanlarına dönüştürülmesi, tarım zehirlerinin kullanılması, aşırı otlatma ve avcılıktır. 1950 yılından itibaren tarım ilaçlarının aşırı kullanılması ve kelaynakların yaşam alanlarının azalması nedeniyle Şanlıurfa ilinin Birecik ilçesindeki kelaynakların sayısı giderek azalmıştır. Yabani olan kelaynaklar göç ettikleri bölgelerden dönmemiştir. Kelaynakların azalmasını önlemek ve sayılarının yeniden artmasını sağlamak amacıyla Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü, Birecik’te kelaynak üretme istasyonu kurdu. 1989 yılından beri kelaynaklar, göç dönemi öncesi istasyonlarda bulunan kafeslere alınmakta ve üreme dönemlerinde tekrar serbest bırakılmaktadır. İstasyonda yapay yuva yapılması ve kelaynaklara belirli dönemlerde besin verilmesi sayesinde 2000 yılında 42 olan kelaynak sayısı 2019 yılında 261’e kadar çıkarılmıştır.

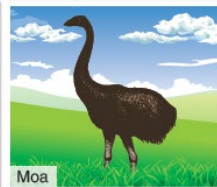
Yok olmuş birçok canlı çeşidi geçmişte bizim yaşadığımız yerlerde yaşamıştır. Örneğin dinozorlar, mamutlar, moalar bir zamanlar Dünya’ımızda yaşamış canlılardır.

Dinozor

Mamut

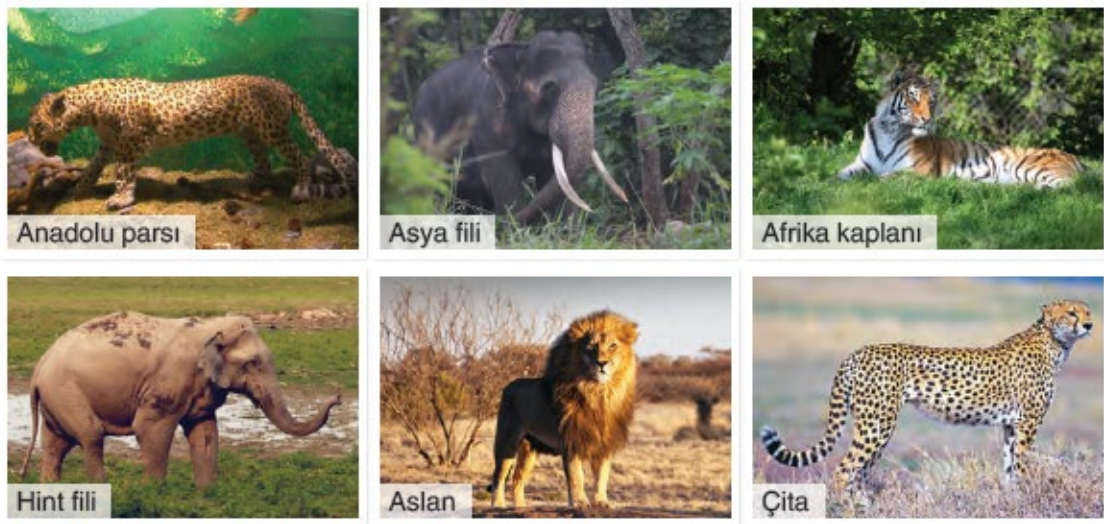
Moa

Görsel 6.7: Nesli tükenmiş canlı örnekleri

Fosilleri bulunan bu canlıların birçok çeşidinin olduğu bilinmektedir. Nesli tükenen bu canlıları bir daha görebilmemiz mümkün değildir. Dinozor, moa ve mamutların yanı sıra Kaliforniya açıklarında yaşayan kuzey deniz fili, Tasmanya'da yaşayan keseli kurt, tüylü gergedan, Folkland Adalarının kurtları ölçektağaçları, iğne yapraklı kozalaklı arakorya ağaçları günümüzde dünyada nesli tükenen canlı çeşitlerinden bazılarıdır.

Dünyada nesli tükenen bu canlıların yanı sıra bazı balina çeşitleri, orangutan, tepeli pelikan, gergedan, kutup ayısı, nehir yunusu, siyah çizgili albatros, leopar, Afrika fili, Amazon timsahı, Avrupa'da yaşayan bazı kurt, ayı, yeraltı orkidesi, deniz anası ağacı ve eğrelti otu çeşitleri de nesilleri tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan canlı çeşitlerine örnektir.

Dünyada olduğu gibi çeşitli faktörler sonucunda ülkemizde de bazı bitki ve hayvan çeşitleri yok olmuş veya yok olma tehlikesi altındadır. Anadolu parsı, Asya fili, Afrika kaplanı, Hint fili, aslan, çitanın yanı sıra bazı geven ve Türk kayagülü bitki türleri ülkemizde yaşamış ve nesli tükenmiş canlılardır.

Görsel 6.9: Ülkemizde nesli tükenmiş canlılar

Ülkemizde nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan hayvanlara Akdeniz foku, deniz kaplumbağası, flamingo, boz ayı, turna, angut, kelaynak, mersin balığı örnektir. Ülkemizde nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan bitkiler ise kardelen, siklamen, göl soğanı, yanar döner çiçeği, kara çiğdem, nergis ve şakayık örnek verilebilir.

Görsel 6.10: Ülkemizde tükenme tehlikesi olan bazı canlılar